

Προπτυχιακή Εργασία

Αλεξόπουλος Γιάννης

Ρητοί και μη Ρητοί Περιορισμοί των Συνταγματικών Δικαιωμάτων

ΜΕΡΟΣ Α' : Εισαγωγή

1) Γενικές παρατηρήσεις

Είναι αλήθεια, βρισκόμαστε στο 2005. Φτάσαμε στην εποχή που πριν από μερικές δεκάδες χρόνια βλέπαμε στις κινηματογραφικές ταινίες και μας φαινότουσαν μια μακρινή υπόθεση. Για να φτάσουμε όμως εδώ οι προγενέστεροι αλλά και οι σύγχρονοί μας έδωσαν πολλούς αγώνες δύσκολους και αιτητικούς. Αγώνες για να θριαμβεύσει η δημοκρατία. Σε μεγάλο βαθμό το πέτυχαν και η μεγαλύτερη νίκη τους είναι ό,τι σήμερα ονομάζουμε «Συνταγματικά Δικαιώματα». Ο όρος αυτός δε σημαίνει σήμερα τίποτα λιγότερο από τα ίδια τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου, εκείνα που εγγυώνται μια καθημερινότητα και μια ιστορική συνέχεια μακριά από την οπισθοδρομική και απάνθρωπη οπτική των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Αλλά, ο ρόλος των δικαιωμάτων αυτών εντοπίζεται και στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες αφού αποσκοπούν στον περιορισμό της κρατικής εξουσίας και θέτουν όρια και φραγμούς αναγκαίους για την επικράτηση της ελευθερίας του κάθε πολίτη. Έτσι, ο ιδιώτης είναι πιο ασφαλής και έχει επιπλέον όπλα ισχυρά και ανυπέρβλητα απέναντι σε δικαστήρια, δικαστές και διοικήσεις που δεσμεύονται από τους κανόνες των ατομικών δικαιωμάτων. Μια δέσμευση που άλλωστε διέπει όλη την έννομη τάξη.

2) Το θέμα

Το θέμα της παρούσας εργασίας είναι οι ρητοί και μη ρητοί περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων. Αρχικά θα δώσουμε την έννοια του περιορισμού και θα εξετάσουμε τις διακρίσεις των περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων. Θα ακολουθήσει η εξέταση των συνταγματικών και διεθνών περιορισμών αλλά και αρχών όπως της αναλογικότητας και της τριτενέργειας που είναι απαραίτητες για την κατανόηση της έκτασης, έντασης και του σκοπού των περιορισμών. Σε ξεχωριστό κεφάλαιο θα γίνει εκτενής ανάλυση τόσο των επιμέρους θεμελιωδών δικαιωμάτων όσο και των συλλογικών ελευθεριών και βέβαια των περιορισμών στους οποίους υποβάλλονται. Τέλος, θα καταλήξουμε σε ένα εποικοδομητικό συμπέρασμα και θα παραθέσουμε κάποιες αποφάσεις σχετικές με τους περιορισμούς των επιμέρους θεμελιωδών δικαιωμάτων και των συλλογικών ελευθεριών.

3) Η έννοια του περιορισμού

Με τον όρο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος υποδηλώνεται κάθε συρρίκνωση του γενικού του περιεχομένου. Πρόκειται στην ουσία για μια απομάκρυνση από την πλήρη ελευθερία του ανθρώπου. Έτσι, ο περιορισμός υπάρχει μόνο στο μέτρο που το επιτρέπει η εκάστοτε συνταγματική κατοχύρωση αφού δικαίως η επιστήμη τον αντιμετωπίζει με επιφυλακτικότητα.¹

ΜΕΡΟΣ Β' : Οι συνταγματικοί περιορισμοί και οι βασικές αρχές τους

1) Οι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων και οι διακρίσεις τους

α) Γενικές διακρίσεις περιορισμών

Υπάρχουν αρκετές διακρίσεις περιορισμών. Διακρίνονται σε : θετικούς και αποθετικούς, σε αυτούς που θεσπίζονται από το Σύνταγμα , το νομοθέτη ή τη διοίκηση και άλλους.

β) Διακρίσεις περιορισμών από το Σύνταγμα

Όμως το ίδιο το Σύνταγμα ενέχει δύο κύριες κατηγορίες περιορισμών : τους εγγενείς και τους γνήσιους (οι εγγενείς αφορούν στο περιεχόμενο των ατομικών δικαιωμάτων και στις επιλογές του νομοθέτη). Συγχρόνως από το ίδιο το Σύνταγμα προκύπτουν έξι υποκατηγορίες περιορισμών των συνταγματικών δικαιωμάτων:

ι. Οι άμεσοι συνταγματικοί περιορισμοί : Αυτοί επιβάλλονται

1 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, «Συνταγματικά δικαιώματα», παραδόσεις συνταγματικού δικαίου, τόμος ΙΙΙ, Γ΄ έκδοση, 2004 Αθήνα, σελ. 72

ευθέως από το Σύνταγμα ως συμπληρωματικοί του κανόνα.2 Παραδείγματα μας δίνουν ορισμένα άρθρα του Συντάγματος όπως : 5 § 4 εδ 2, 6 § 1 εδ 2, 13 § 2 εδ 2,3 , 14 § 3 εδ 2.

ii. Οι επιφυλάξεις του νόμου : Εδώ το Σύνταγμα αναθέτει στο νομοθέτη να ορίσει κάποιες επιφυλάξεις – περιορισμούς στον κανόνα.3 Βέβαια ο νομοθέτης δεν έχει την ελευθερία για ανεξέλεγκτη δράση αφού αυτή βασίζεται σε κάποιους περιορισμούς και όρια τα οποία και δε δύναται να υπερβεί.4 Έτσι εξασφαλίζεται ο σκοπός και η αυτοτέλεια του εκάστοτε κανόνα.

iii. Επιφύλαξη υπέρ των διοικητικών και δικαστικών αρχών : (πχ. αρ. 11 § 2 Σ) Πρόκειται για ad hoc παρέμβαση δικαστικών ή διοικητικών οργάνων στο πεδίο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων που ισχύει βέβαια μόνο για τη συγκεκριμένη περίπτωση.5

iv. Οι θεσμοποιημένοι περιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων : Είναι περιορισμοί που ισχύουν σε ειδικές περιπτώσεις και έχουν θεσμοποιηθεί από το Σύνταγμα πχ. το αρ. 22 § 3 Σ για την περίπτωση κατάστασης ανάγκης της χώρας, οπότε και αναστέλλεται η ισχύς κάποιων δικαιωμάτων.

Το άρθρο 48 Σ

Εδώ εντάσσεται και η περίπτωση του άρθρου 48 του Συντάγματος που ορίζει ότι εφόσον κηρυχθεί κατάσταση πολιορκίας, με τη σχετική απόφαση της Βουλής ή με προεδρικό διάταγμα αναστέλλεται η ισχύς του συνόλου ή μέρους των

2 Τσάτσος Θ. Δημήτρης, «Συνταγματικό δίκαιο», τόμος Γ΄, «Θεμελιώδη δικαιώματα», γενικό μέρος, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1988, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 238 – 239

3 Τσάτσος Θ. Δημήτρης όπ.π.σελ.240

4 Ράικος Γ. Αθανάσιος «Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου» τόμος Β΄, «Τα θεμελιώδη δικαιώματα» τεύχος Α΄, έκδοση 3η, 1984, Αθήνα, σελ. 182

5 Χρυσόγονος Χ. Κώστας, «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα», β΄ έκδοση, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002, Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 82-83

διατάξεων των άρθρων 5 § 4 , 6 , 8 , 9 , 11 , 12 § 1 έως και 4 , 14 , 19, 22 § 3 , 23, 96 § 4 και 97. Έτσι τίθεται σε εφαρμογή ο εφεδρικός «Ο περί καταστάσεως πολιορκίας» νόμος και συνιστώνται «εξαιρετικά δικαστήρια». Προϋποθέσεις είναι πρώτον περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης εξαιτίας εξωτερικών κινδύνων ή δεύτερον άμεσης απειλής της εθνικής ασφάλειας ή τρίτον αν εκδηλωθεί ένοπλο κίνημα για την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος.

v. Ειδικό λειτουργικό καθεστώς : Η v. περίπτωση αφορά σε πολίτες που ασκούν κάποιο δικαίωμα πολιτικό, δικαστικό, διοικητικό ή στρατιωτικό – αστυνομικό και που το Σύνταγμα δεν περιέχει γενικούς περιορισμούς. Εδώ, η ελεύθερη χρήση των δικαιωμάτων τους χωρίς περιορισμούς μπορεί να οδηγήσει σε αδιέξοδα προβλήματα. Και έτσι για να αποφευχθούν τυχόν αυθαιρεσίες

και απαράδεκτες συμπεριφορές το Σύνταγμα καθιέρωσε ειδικές ρυθμίσεις.6

vi. Περιορισμοί ανεπιφύλακτων δικαιωμάτων : Υπάρχουν κάποια δικαιώματα στα οποία δε μπορούν να επιβληθούν περιορισμοί και βασικό χαρακτηριστικό τους είναι η απολυτότητα. Γι'αυτό άλλωστε και αποκαλούνται ανεπιφύλακτα. Πρόκειται για εκείνα τα δικαιώματα που σχετίζονται με τις εσωτερικές ενέργειες του ανθρώπου, όπως η σκέψη, η συνειδηση, ο στοχασμός. Αυτά δεν έχουν να κάνουν με την εξωτερική ανθρώπινη συμπεριφορά. Ωστόσο, το ότι είναι ανεπίδεκτα περιοριστικών μέτρων δε σημαίνει ότι δεν κινδυνεύουν από τις εξουσιαστικές παρεμβάσεις (κυρίως ως προς τη διαδικασία διαμόρφωσης και διάπλάσής τους). Έτσι η καταγραφή τους στο Σύνταγμα είναι κάτι παραπάνω από αναγκαία.

6 Δαγτόγλου Δ.Π. «Συνταγματικό δίκαιο – Ατομικά δικαιώματα Α΄» εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991, Αθηνά – Κομοτηνή, σελ. 165

2) Οι Συνταγματικοί περιορισμοί

Οι συνταγματικοί περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων καθιερώνονται στα άρθρα του Συντάγματος και μάλιστα στα 5,7,25.

α) Το άρθρο 5 Σ

Το άρθρο 5 § 2 Σ υποπαράγραφος 1 εδάφιο α καθιερώνει την απόλυτη προστασία των δικαιωμάτων. Δηλαδή τα δικαιώματα έχουν απόλυτη ισχύ αναφορικά με το περιεχόμενο τους καθώς πουθενά δε φαίνεται να υπάρχει επιφύλαξη του νόμου. Βέβαια η απολυτότητα αυτή είναι μάλλον σχετική αφού το ίδιο το άρθρο 5 επιβάλλει επιφυλάξεις: § 3, § 2 υποπαρ. 1 εδ. β.

β) Το άρθρο 7 Σ

ι. Γενικά : Το άρθρο 7 σχετίζεται με την επιβολή της

θανατικής ποινής και αναφέρει ότι : «Θανατική ποινή επί των πολιτικών εγκλημάτων δεν επιβάλλεται εκτός των σύνθετων», δηλαδή γίνεται διάκριση των πολιτικών εγκλημάτων (σε απλά και σύνθετα) ενώ την ίδια στιγμή δεν υπάρχει σαφής και καθαρός ορισμός του πολιτικού εγκλήματος.

Έτσι η επιστήμη και η νομολογία θα πρέπει να αποτελέσουν τις πηγές του γνήσιου ορισμού. Εδώ, παρατηρούμε τρεις θεωρίες.

ii. Αντικειμενική θεωρία : Εδώ δίνεται βάση στο αγαθό που προσβάλλεται και όχι στο σκοπό του δράστη. Οπότε πολιτικό έγκλημα είναι αυτό που στρέφεται κατά του κράτους.

iii. Υποκειμενική θεωρία : Εδώ κύριος παράγοντας είναι ο σκοπός και άρα πολιτικό έγκλημα είναι εκείνο όπου ο σκοπός του δράστη είναι πολιτικός.

iv. Μεικτή θεωρία : Εδώ σημαντικά είναι τόσο το έννομο αγαθό που προσβάλλεται όσο και ο σκοπός που επιδιώκει ο δράστης.

v. Κριτική : Ορθότερη πρέπει να θεωρήσουμε τη μεικτή θεωρία καθώς με την αντικειμενική παραγνωρίζεται η έλλειψη ιδεολογικών κίνητρων και με την υποκειμενική παραγνωρίζεται η διάκριση απλών και σύνθετων. Έτσι δεχόμαστε ότι απλό πολιτικό έγκλημα είναι αυτό που έχει σαν αποτέλεσμα την απειλή κατάλυσης του πολιτεύματος, ενώ σύνθετο είναι το κοινό έγκλημα που έχει σχέση άμεση με το πολιτικό έγκλημα.

γ) Το άρθρο 25 Σ

Πρόκειται για μια ρητή καθιέρωση της αρχής του κοινωνικού κράτους στο νέο Σύνταγμα που οδηγεί ευθέως στην ουσιαστικοποίηση του συνταγματικού ελέγχου σχετικά με την προστασία του κοινωνικού δικαιώματος.

Η Αρχή της τριτενέργειας

Άλλωστε στο άρθρο 25 § 1 εδ. γ' Σ κατοχυρώνεται ρητά η αρχή της τριτενέργειας και η ισχύς των συνταγματικών δικαιωμάτων στις ιδιωτικές σχέσεις. Έτσι τα θεμελιώδη συνταγματικά δικαιώματα θεωρούνται αντικειμενικοί κανόνες και ισχύουν σε κάθε «περιοχή» που διέπεται από το δίκαιο. Με βάση την αρχή αυτή τα δικαιώματα θα εφαρμοστούν αυτοδίκαια στις ιδιωτικές σχέσεις και όχι ως ερμηνείες των αορίστων εννοιών και των γενικών ρητρών. Βέβαια η αρχή αυτή της τριτενέργειας συναντά όρια που αφορούν είτε στη φύση του εκάστοτε συγκεκριμένου δικαιώματος είτε στην παρουσία ενός αντίπαλου δικαιώματος που περιορίζει την τριτενέργεια.

3) Η αρχή της αναλυτικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας αναγνωρίζεται ρητά από τη νομολογία του Στε 1984. Οι επιβαλλόμενοι περιορισμοί είναι μόνο οι αναγκαίοι και υπηρετούν τον σκοπό του νόμου. Η αρχή καθιερώνεται ρητά και στο νέο άρθρο 25 § 1 εδ. δ' του Σ χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις.⁷ Έτσι πρέπει να υπάρχει μια σχέση εύλογη μεταξύ του νόμιμου σκοπού του

περιορισμού και της εντάσεως – εκτάσεώς του. Επίσης και αν ο περιορισμό ακολουθεί το νόμιμο σκοπό, μπορεί να είναι δυσανάλογος σε σχέση με τους λόγους που τον προκάλεσαν.
8

4) Το απαραβίαστο του πυρήνα του δικαιώματος

Οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων οφείλουν να μη θίγουν την ουσία και τον πυρήνα τους. 9 Βέβαια σήμερα η θεωρία του πυρήνα αν και διαδεδομένη είναι αρκετά αόριστη και καθόλου ειδική. Και αυτό γιατί η θεωρία αν και προστατεύει τον πυρήνα δεν προτείνει τα κριτήρια εντοπισμού του. 10 Το απαραβίαστο ,τέλος, του πυρήνα προβλέπεται ρητά μόνο σε ειδικές περιπτώσεις και άρα δεν εμφανίζεται σαν γενικός κανόνας.

5) Οι διεθνείς περιορισμοί

α) Η ευρωπαϊκή σύμβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Αν και με βάση το άρθρο 2 § 1 εδ. β' επιβάλλεται θανατική ποινή χωρίς να γίνεται διάκριση σε κοινά και σύνθετα πολιτικά εγκλήματα, ωστόσο βλέπουμε ότι στην ουσία η διάταξη θέτει δυο εγγυήσεις που είναι η νομοθετική πρόβλεψη και δικαστική απόφαση. Έτσι αν δεν

7 Χρυσόγονος Χ. Κώστας όπ.π. σελ. 92

8 Δαγτόγλου Δ.Π. όπ.π. σελ. 92

9 Χρυσόγονος Χ. Κώστας όπ.π. σελ. 95

10 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 77

υπάρχει δικαστική απόφαση η θανάτωση επιτρέπεται για αποτροπή κινδύνου μόνο ζωής και όχι περιουσίας, δηλαδή σε περιπτώσεις άμυνας και κατάστασης ανάγκης και ακόμα η διάταξη 15 § 2 της σύμβασης επιτρέπει παράβλεψη του άρθρου 2 μόνο αιτία κανονικών πολεμικών πράξεων. 11

β) Διεθνές σύμφωνο περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων

Από αυτό το σύμφωνο (αρ. 6 § 26) αντιλαμβανόμαστε μετά από ερμηνεία ότι τα συμβαλλόμενα κράτη οφείλουν να καταργήσουν τη θανατική ποινή και υπάρχουν εγγυήσεις για χώρες που δεν το έχουν πράξει. Αυτές οι εγγυήσεις ορίζονται στην Ευρωπαϊκή σύμβαση.

ΜΕΡΟΣ Γ' : Τα επιμέρους θεμελιώδη δικαιώματα και οι συλλογικές ελευθερίες

1) Τα επιμέρους θεμελιώδη δικαιώματα και οι περιορισμοί τους

α) Δικαίωμα ζωής

ι. Γενικά : Με το δικαίωμα της ζωής το έννομο αγαθό που προστατεύεται δεν είναι άλλο από την ανθρώπινη ζωή. Ζήτημα δημιουργείται σχετικά με την προστασία της ζωής του κυοφορούμενου. Βέβαια εννοείται πως και αυτό προστατεύεται και εμπίπτει στην προστασία της ανθρώπινης ζωής. Ωστόσο έχει άμεση σχέση και με τη ζωή της εγκύου και έτσι είναι αποδεκτές συσχετίσεις των δύο και οι αναγκαίες σταθμίσεις και αξιολογήσεις στην περίπτωση βιολογικής σύγκρουσης των δύο ζωών.

11 Βεγλερής Θ. Φαίδων, «Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων του ανθρώπου» εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1982 Αθήνα – Κομοτηνή σελ. 38 – 47

Σχετικά με τη στάθμιση αυτή απαντήσεις βρίσκουμε στον ποινικό κώδικα στο άρθρο 304 § 4,5 όπου επιτρέπεται η έκτρωση στους πρώτους τρεις μήνες από ειδικευμένο γιατρό σε ειδικευμένη κλινική και ακόμα σε περίπτωση αποπλάνησης, αιμομιξίας, βιασμού και άλλων. Παράλληλα αναφέρεται ότι απαιτείται συγκατάθεση γονέα σε περίπτωση ανήλικης εγκύου. Εδώ το Σ δεν αντιτίθεται στην ως άνω στάθμιση. Στο Σύνταγμα η προστασία της ζωής είναι

απόλυτη και φορείς της είναι μόνο φυσικά πρόσωπα αφού φέρουν τη ζωή υπό τη βιολογική έννοια που απαιτείται και βέβαια όχι τα νομικά πρόσωπα. Επίσης το κράτος οφείλει και λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση του δικαιώματος αυτού από κάθε ιδιωτική προσβολή.

ii. Οι περιορισμοί : Υπάρχουν παρά την απολυτότητα περιορισμοί και εξαιρέσεις από το δικαίωμα στη ζωή 12 που είναι :

- η ποινή του θανάτου : Η προφανέστερη εξαίρεση είναι η ποινή του θανάτου, την οποία το Σύνταγμα επιτρέπει υπό κάποιες όμως προϋποθέσεις. α) Να προβλέπεται από το νόμο β) το έγκλημα να αφορά στη διάπραξη κακουργημάτων σε καιρό πολέμου και γ) τα κακουργήματα να σχετίζονται με τον πόλεμο, δηλαδή σε έκτακτες συνθήκες κινδύνου της εθνικής ακεραιότητας λόγω πολέμου.¹³

- η χρήση των όπλων : Σύμφωνα με το άρθρο 4 § 6 Σ «κάθε Έλληνας που φέρει όπλα οφείλει να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας». Δηλαδή ο εν λόγω μπορεί να επιτεθεί κατά της ζωής του εχθρού ακόμα και αν έτσι θέτει σε κίνδυνο τη δική του. Τέτοια υποχρέωση φέρονται να έχουν οι αξιωματικοί της αστυνομίας, της πυροσβεστικής,

12 Κατρούγκαλος Σ. Γιώργος, «Το δικαίωμα στη ζωή και στο θάνατο», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1993 Αθήνα – Κομοτηνή, σελ. 33

13 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 142

του λιμενικού και βέβαια των ενόπλων δυνάμεων.

- η υπεράσπιση προσώπου : Κατά την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου (αρ. 2 § 2) η ενδεχόμενη θανάτωση άλλου ανθρώπου δικαιολογείται μόνο από την ανάγκη υπεράσπισης προσώπου που βρίσκεται σε κίνδυνο.

- χρήση όπλων από αστυνομικά όργανα : Δεν είναι αντίθετη από το Σύνταγμα σε περιπτώσεις που δικαιολογείται η άσκηση καταναγκασμού (πχ. σθεναρή αντίσταση δράστη κατά τη νόμιμη σύλληψη). Βέβαια κατά το άρθρο 25 § 1 Σ τα αστυνομικά όργανα υποχρεούνται να εξασφαλίζουν την απόλυτη άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων και να περιορίζουν τις νόμιμες προσβολές της στο αναγκαίο *minimum*. Έτσι η χρήση όπλων είναι απαράδεκτη όταν κινδυνεύουν αμέτοχοι τρίτοι και είναι παραδεκτή όταν δε μπορεί να αποφευχθεί αλλιώς ο κίνδυνος που είναι σπουδαίος και απειλεί άλλα αγαθά ίσης ή υπέρτερης αξίας.

iii. Αναστολή : Δεν υπόκειται, το δικαίωμα της ζωής, στην αναστολή του άρθρου 48 Σ.

β) Δικαίωμα πληροφόρησης

Μετά την αναθεώρηση του 2001 κατοχυρώθηκε το δικαίωμα στην πληροφόρηση καθώς και τα όρια του. Έτσι ορίστηκε το δικαίωμα του καθενός στην πληροφόρηση όπως ορίζει ο νόμος. Οι περιορισμοί επιβάλλονται με νόμο αν είναι απολύτως αναγκαίοι και δικαιολογούνται για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων. 14

14 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 270

γ) Δικαίωμα σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας

i. Γενικά : Το άρθρο 7 § 2 Σ ορίζει ότι «τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας ή άσκηση ψυχολογικής βίας καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως ο νόμος ορίζει. Η συνταγματική απαγόρευση είναι γενική και είναι αδιάφορο αν ο σκοπός της δράσης είναι νόμιμος ή όχι. Η προσβολή έγκειται στην άρνηση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου στην πιο ενδεικτική της μορφή. Άρα το παρόν δικαίωμα είναι εκδήλωση άμυνας κατά του κράτους αφού αν αυτό δεν εξασφαλίζει την προστασία του εν λόγω δικαιώματος δεν είναι παρά ένα κράτος βάρβαρο και αυθαίρετο.

ii. Περιορισμοί : Για να ισχύουν τα όσα αναφέρονται στο άρθρο 7 Σ προϋπόθεση απαραίτητη είναι ότι ο θιγόμενος δεν έχει δώσει τη συγκατάθεση του αίρει το αντισυνταγματικό της προσβολής. (Βέβαια ακόμα και υπό το καθεστώς συναίνεσης η αντισυνταγματικότητα της

πράξης δεν αίρεται αν η συναίνεση δε σχετίζεται με την προστασία της ζωής και της σωματικής – ψυχικής υγείας, πχ. μαστίγωση για θρησκευτικούς λόγους, μαζοχισμός κτλ.) Για την εφαρμογή των ως άνω δεν αρκεί συναίνεση γενική και αφηρημένη αλλά πρέπει να είναι συγκεκριμένη, να αναφέρεται σε ειδική κατάσταση και να χαίρει ειδικότητας. Η εικαζόμενη συναίνεση γίνεται δεκτή μόνο σε περιπτώσεις που ο θιγόμενος είναι ανίκανος να συναινέσει και η πράξη είναι απαραίτητη για ιατρικούς λόγους, για προστασία της ζωής του και για αποτροπή σοβαρού κινδύνου (στάθμιση αγαθών). Υπάρχει περίπτωση η σωματική κάκωση κάποιου να είναι επιτρεπτή και χωρίς και τη συναίνεσή του αν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για την υγεία ή τη ζωή άλλων ανθρώπων (πχ. υποχρεωτικός εμβολιασμός ή περίθαλψη) αντίθετα απαγορεύεται η υποχρεωτική θεραπεία ναρκομανών ή αλκοολικών εκτός και αν κινδυνεύει η δημόσια υγεία. Τέλος είναι απαράδεκτη σωματική κάκωση για αποτροπή μέλλοντος κινδύνου κάθε μορφής.

δ) Θρησκευτική ελευθερία

i. Γενικά : Υπάρχουν κάποια θρησκευτικά συνταγματικά δικαιώματα που έχουν τη βάση τους στη θρησκευτική ελευθερία. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά στο άρθρο 13 § 1 εδ. α' το απαραβίαστο της θρησκευτικής συνείδησης και όχι ειδικά τις μερικότερες μορφές θρησκευτικής δράσης εκτός της λατρείας.¹⁵

ii. Όρκος : Όρκος είναι η με την επίκληση ορισμένου παράγοντα πραγματοποιούμενη διαβεβαίωση. Το Σύνταγμα αναφέρεται στον όρκο με το άρθρο 13 § 5 και ορίζει ότι : «κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο που ορίζει και τον τύπο του» όμως η παράγραφος 1 αναθέτει τη ρύθμιση στο νομοθέτη. Συγχρόνως κανείς δε μπορεί επικαλούμενος τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις να αρνηθεί τη δόση του πολιτικού όρκου. Ο εξαναγκασμός σε ορκοδοσία είναι στην ουσία εξαναγκασμός εξωτερίκευσης της θρησκευτικής πίστης. Άρα η επιβολή όρκου είναι εξαίρεση της γενικής αρχής της ελευθερίας εκδήλωσης ή μη των θρησκευτικών πεποιθήσεων, που είναι συνταγματικά ανεκτή μόνο αν δίνεται στον ορκιζόμενο η δυνατότητα να επιλέξει αν θα ακολουθήσει το θρησκευτικό όρκο. Αλλιώς, η οποιαδήποτε επιβολή θρησκευτικού όρκου δε φαίνεται να συμβιβάζεται με το Σύνταγμα.¹⁶

iii. Υπόθεση Δεσποτόπουλου : Ο καθηγητής της φιλοσοφίας του δικτύου στην Πάντειο κύριος Δεσποτόπουλος, κληθείς να καταθέσει ως μάρτυρα το 1978 δήλωσε ότι αν και χριστιανός ορθόδοξος αρνείται να δώσει θρησκευτικό όρκο και δέχεται να δώσει τον πολιτικό όρκο. Και αυτό γιατί θεωρεί ότι είναι υποχρεωμένος να είναι συνεπής προς τις επιστημονικές και ηθικές πεποιθήσεις του που έχει υποστηρίξει γραπτά και προφορικά. Θεωρούσε ότι η δόση όρκου συνιστά μείωση της αξιοπρέπειας των μαρτύρων και κακοποίηση ρητής εντολής του Ευαγγελίου.

¹⁵ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 186

¹⁶ Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 192 - 195

Με αυτά, το Εφετείο δέχθηκε ότι υπάρχει σύγκρουση καθηκόντων που αποκλείει το καταλογισμό. Ο εν λόγω αρνούμενος να ορκιστεί, βρέθηκε σε σύγκρουση καθηκόντων που καθιστά ανθρωπίνως μη φευκτή την υπαιτιότητα κι έτσι αποκλείει τον καταλογισμό της πράξης. 17

ε) Προσωπική ελευθερία και ασφάλεια

i. Γενικά : Η πιο κύρια, σημαντική και απαραίτητη έκφανση της δημοκρατίας είναι η ελευθερία. Η ελευθερία του προσώπου ως υποκειμένου δημοκρατικότητας, η προσωπική ελευθερία. Στο Σύνταγμα (άρθρο 5 § 3) η προσωπική ελευθερία περιγράφεται ως ελευθερία κυκλοφορίας, επιλογής, διαμονής, κατοικίας, εξόδου – εισόδου στη χώρα ως οικονομική ελευθερία, ως ελευθερία κινήσεως (άρθρο 7 § 4 Σ). Παράλληλα, εδώ δε χωρεί διαφοροποίηση με βάση την εθνικότητα όπως συμφωνεί και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Άλλωστε : «η προσωπική ελευθερία είναι απαραβίαστη» άρθρο 5 § 3 εδ. α' Σ.

ii. Περιορισμοί : Η φαινομενική απολυτότητα αίρεται από το β' εδάφιο που λέει : «κανένας δεν καταδιώκεται ούτε συλλαμβάνεται, ούτε φυλακίζεται, ούτε περιορίζεται με οποιονδήποτε τρόπο παρά μόνο όταν και όπως ο νόμος το ορίζει». Κάθε περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας καθιερώνεται είτε με νόμο τυπικό ψηφιζόμενο από την Ολομέλεια της Βουλής είτε με κανονιστικές πράξεις της διοίκησης.

iii. Αρχές για την καθιέρωση των περιορισμών : Τρεις αρχές περιορίζουν το νομοθέτη στην

καθιέρωση των περιορισμών : α) η αρχή της απαγόρευσης της προσβολής του ουσιαστού περιεχομένου του ατομικού δικαιώματος, β) η αρχή της αναλογίας μεταξύ του περιορισμού του ατομικού δικαιώματος και του επιδιωκόμενου σκοπού και γ) η γενική αρχή της ισότητας.

17 Υπόθεση Κ. Δεσποτόπουλου 3796/1979 Ποιν. Χρον. 1979 (ΚΘ) σελ. 508
στ) Ελευθερία της γνώμης

- i. Αναστολή : Κατ'αρχήν είναι δυνατή η αναστολή της ελευθερίας της γνώμης κατά το άρθρο 48 Σ.
- ii. Περιορισμοί : Εδώ είναι δυνατοί κάποιοι περιορισμοί στο πλαίσιο ειδικών κυριαρχικών σχέσεων που σχετίζονται με το δικαίωμα έκφρασης και διάδοσης γνώμης ή πληροφορίας. Για τη σχέση, τώρα, που χαρακτηρίζεται ως υπαλληλική οι περιορισμοί προβλέπονται στο Σύνταγμα και είναι : α) Απαγορεύεται κάθε μορφής εκδήλωση υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους δικαστικούς λειτουργούς και σε εκείνους που υπηρετούν στις ένοπλες δυνάμεις και στα σώματα ασφαλείας (άρθρο 29 § 3 εδ. α' Σ). β) Απαγορεύεται κάθε μορφής εκδήλωση υπέρ ή κατά πολιτικού κόμματος στους υπαλλήλους του Δημοσίου, των ΟΤΑ, των ΝΠΔΔ ή δημόσιων επιχειρήσεων ή επιχειρήσεων ΟΤΑ (άρθρο 29 § 3 εδ. β' Σ). Το Σύνταγμα με τους περιορισμούς αυτούς του άρθρου 29 § 3 στοχεύει στην εξασφάλιση της κομματικής ουδετερότητας των υπαλλήλων αφού αυτή είναι απαραίτητη προϋπόθεση της ομαλής λειτουργίας του Κοινοβουλευτικού συστήματος εναλλασσόμενων κυβερνήσεων. 18

ζ) Ελευθερία τύπου

- i. Γενικά : Η ελευθερία του τύπου κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα με το άρθρο 14.
- ii. Αναστολή : Το άρθρο αναστέλλεται στις περιπτώσεις που περιγράφει το άρθρο 48 Σ. 19
- iii. Περιορισμοί : Το άρθρο 14 § 9 δέχθηκε σημαντικές παρεμβάσεις με την αναθεώρηση του 2001. Έτσι, κρίθηκε απαραίτητο να γνωστοποιούνται σύμφωνα με τις προσαγές του νόμου τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα, οι φορείς χρηματοδότησης και οι οικονομικές καταστάσεις των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

18 Δαγτόγλου Δ.Π. ό.π.π. σελ. 425 - 428

19 Δαγτόγλου Δ.Π. ό.π.π. σελ. 538

Έτσι, εξασφαλίζονται συνθήκες διαφάνειας σε ό,τι αφορά τα συμφέροντα, κυρίως οικονομικά, της πολιτικής εξουσίας ενώ οι επιφυλάξεις των εδαφών α', β', γ', ζ' αναφέρονται σε νόμους υποχρεωτικούς που απαγορεύεται να καταργηθούν αν δεν αντικατασταθούν. Βέβαια στα πλαίσια της οικονομικής ελευθερίας, οι περιορισμοί που επιβάλλονται δε θέτουν εμπόδια στο δικαίωμα ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.

20

η) Το δικαίωμα της ιδιωτικής σφαίρας

- i. Γενικά : Το Σύνταγμα κατοχυρώνει ρητά την προστασία της ιδιωτικής σφαίρας που περιλαμβάνει την προστασία της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το άσυλο της κατοικίας και το απόρρητο της επικοινωνίας.
- ii. Το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής :
 - Γενική θεώρηση : Το άρθρο 9 § 1 εδ. 2 Σ ορίζει το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.
 - Ιδιωτική ζωή : Είναι ο πυρήνας της ζωής κάθε ανθρώπου, ένα πλαίσιο αυστηρά προσωπικό στο οποίο κανείς, και άρα ούτε το κράτος, δε μπορεί να εισέλθει. Άρα, απαγορεύεται κάθε μορφή παρακολούθησης – καταγραφής της ιδιωτικής ζωής.
 - Οικογενειακή ζωή : Είναι το δικαίωμα κάθε ανθρώπου να δημιουργήσει οικογένεια και να διαμορφώσει τη ζωή του στα πλαίσια της. Έτσι απαγορεύεται κάθε μορφή απαγόρευσης, παρεμπόδισης, περιορισμού και επιβολής υποχρέωσης σε μέλη οποιασδήποτε οικογένειας που είναι αντίθετη με τη στοιχειώδη οικογενειακή αλληλεγγύη.
 - Περιορισμοί : Στο άρθρο 9 δε προβλέπεται κανένας περιορισμός του εν λόγω δικαιώματος. Το Σύνταγμα δίνει την ευχέρεια στο δικαστή να κρίνει αναλόγως με την περίπτωση όταν υπάρχει σύγκρουση του δικαιώματος του άρθρου 9 με την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων

20 Χρυσόγονος Χ. Κώστας όπ.π. σελ. 291 – 292

iii. Το άσυλο της κατοικίας :

- Γενική θεώρηση : Το άρθρο 9 κατοχυρώνει το άσυλο της κατοικίας που μεταφράζεται σε απαγόρευση εισόδου ή παραμονής του οργάνου του κράτους χωρίς τη θέληση του ιδιώτη καθώς και σε βίαια αποβολή – παρεμπόδισή του από το να εισέλθει σε αυτή. Φορέας του δικαιώματος είναι πάντα ο ένοικος, άσχετο αν είναι ιδιοκτήτης ή όχι
- Περιορισμοί : Ένας κύριος περιορισμός του ασύλου της κατοικίας είναι η «έρευνα κατ' οίκον». Πρόκειται για περίπτωση που πραγματοποιείται έρευνα στην κατοικία παρά τη θέληση του κατοίκου για περιπτώσεις εξεύρεσης ανθρώπων ή αντικειμένων. Και αυτή όμως πρέπει να γίνεται όπως ορίζει ο νόμος και μάλιστα πάντα με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας (άρθρο 9). Παράδειγμα νόμου που ορίζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει η έρευνα μας δίνει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας στο άρθρο 253. Άλλος περιορισμός που δεν αναφέρεται όμως στο Σύνταγμα είναι κάποιοι έλεγχοι που συνεπάγονται υποχρεωτική είσοδο στην κατοικία με σκοπό την υγειονομική, οικονομική, φορολογική εποπτεία. Τέλος, περιορισμοί του ασύλου της κατοικίας δικαιολογούνται και σε περιπτώσεις εισόδου στην κατοικία με σκοπό την πρόληψη δημοσίων κινδύνων ή εγκλημάτων (πλημμύρες, πυρκαγιές κ.α). Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις οι περιορισμοί πρέπει να προβλέπονται ρητά στο νόμο, δεν ασκούνται αυτοδύναμα από τη διοίκηση και πρέπει να υπακούουν στην αρχή της αναλογικότητας.

iv. Το απόρρητο της επικοινωνίας :

- Γενική θεώρηση : Ο ελεύθερος άνθρωπος έχει ανάγκη την επικοινωνία του με τους άλλους και επομένως αυτή θα πρέπει να προστατευθεί. Έτσι υπαγορεύεται αυστηρά κάθε ενέργεια των δημοσίων αρχών προς γνώση ή κοινοποίηση προς άλλους του περιεχομένου της επικοινωνίας (πχ. παρακολούθηση τηλεφωνημάτων, άνοιγμα φακέλων αλληλογραφίας κτλ.). Το δικαίωμα είναι απόλυτο και εμφανίζει και τριτενέργεια αφού αφορά και τους τρίτους εκτός από το ίδιο το κράτος. Τέλος, το δικαίωμα απολαμβάνουν και οι αλλοδαποί (αφού στο Σύνταγμα δεν υπάρχει σχετική διάκριση) αλλά και τα νομικά πρόσωπα αφού και αυτά επικοινωνούν.

- Περιορισμοί : Παρά τη φαινομενική απολυτότητα το Σύνταγμα (άρθρο 19) φέρεται να θέτει περιορισμούς : «νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δε δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφαλείας ή προς εξακρίβωση ιδιαίτερως σοβαρών εγκλημάτων». Παρατηρήσεις : α) δεν ισχύει απευθείας από το Σύνταγμα αλλά εισάγεται με νόμο, β) εφαρμόζεται μόνο από το δικαστήριο, γ) ισχύει μόνο για λόγους εθνικής ασφαλείας και προς εξακρίβωση ιδίως σοβαρών εγκλημάτων, άρα όχι για λόγους δημόσιας τάξης και δ) πρέπει να συνοδεύεται από εγγυήσεις. Τέλος άλλος περιορισμός είναι όταν επιτρέπεται η χρήση μαγνητοφωνημένων συνδιαλέξεων που είναι προϊόντα υποκλοπής προκειμένου να αποφευχθεί η καταδίκη ενός αθώου. Και εδώ γίνεται στάθμιση αγαθών και η ελευθερία του αθώου θεωρείται σημαντικότερη από την προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας. Το ίδιο ισχύει και σε περιπτώσεις άμυνας ή κατάστασης ανάγκης.

θ) Ελευθερία της τέχνης

i. Γενικά : Αναφορικά με την ελευθερία της τέχνης, κυριαρχεί μια περίεργη αντίληψη ότι δηλαδή η τέχνη δεν υπόκειται στο Σύνταγμα και απολαμβάνει μεγαλύτερες ελευθερίες και λιγότερους περιορισμούς. Αυτό βέβαια δεν ισχύει και θα πρέπει να θεωρήσουμε τη θεωρία της τέχνης ως δικαίωμα συνταγματικό.

ii. Περιορισμοί : Βασίζονται στην αιτιώδη συνάφεια. Πχ. όταν με σύμβαση κάποιος παραγγέλνει ένα πίνακα ζωγραφικής στα πλαίσια συγκεκριμένου θέματος και τεχνικής, αυτόματα περιορίζεται η ελευθερία της τέχνης στην καλλιτεχνική της

έκφανση, καθώς αποτελεί προϋπόθεση ώστε να εκπληρωθεί η παροχή. 21

i) Ελευθερία έρευνας, επιστήμης, διδασκαλίας

Εδώ αξίζει να αναφέρουμε τα δικαιώματα της διδασκαλίας, έρευνας και επιστήμης που η ελευθερία που απολαμβάνουν είναι απεριόριστη και δεν υπόκειται σε κανέναν περιορισμό (άρθρο 16 § 1 Σ).

κ) Ελευθερία παιδείας

i. Γενικά : Το άρθρο 16 § 2 Σ κατοχυρώνει το δικαίωμα της γενικής ελευθερίας της παιδείας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ελευθερία του ατόμου που και αν θα εκπαιδευθεί. Δηλαδή

ελευθερία πρόσβασης, αποχής (κατά την προσχολική ηλικία και με τη συμπλήρωση του 16ου έτους), επιλογής φιλοσοφικής κατεύθυνσης (και θρησκευτικής).

ii. Περιορισμός : Ίσως να μπορούσε να θεωρηθεί ως περιορισμός η ανυπαρξία ιδιωτικής παιδείας στην περίπτωση της ανώτατης εκπαίδευσης, κάτι που οριστικά ρητά από το Σύνταγμα.

2) Οι συλλογικές ελευθερίες

α) Οικονομική ελευθερία

i. Γενικά - Περιορισμοί : Το άρθρο 5 § 1.3 Συντάγματος ορίζει ότι στην οικονομική ελευθερία χωρούν περιορισμοί υπό την επιφύλαξη του νόμου. Αυτό προκύπτει και από τη νομολογία

21 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 176

του Στε. Οι περιορισμοί έχουν βάση στο άρθρο 106 § 1.2 Σ που ορίζουν συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας από το ίδιο το κράτος προκειμένου να προαχθεί η εθνική οικονομία. Το Στε δέχεται ότι δεσμεύσεις από το νομοθέτη δεν αντίκεινται στο Σύνταγμα αν επιβάλλονται για λόγους που είναι ιδιαίτερα σοβαροί και δε θίγουν τον πυρήνα της οικονομικής ελευθερίας. 22,23

ii. Δικαίωμα εργασίας

- Αναστολή : Μόνο η παράγραφος 3 του άρθρου 22 Σ αναστέλλεται βάσει του άρθρου 48 Σ.
- Περιορισμός : Η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών αποτελεί περιορισμό της ελευθερίας της εργασίας. Η επίταξη είναι παροχή προσωπικών υπηρεσιών για την προσωρινή αντιμετώπιση αναγκών που αφορούν τη δημόσια υγεία ή θεομηνία και αποτελεί την εξαίρεση στο άρθρο 22 § 3 εδ. α' με το οποίο απαγορεύεται η αναγκαστική εργασία. Οι σκοποί της επίταξης αναφέρονται περιοριστικά και έτσι αποκλείεται η μετατροπή της σε μέσο καταστολής απεργιών. 24,25

β) Ελευθερία συναθροίσεως

i. Γενικά : Κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 Σ.

ii. Περιορισμοί

- Από ΕΣΔΑ : Εκτός από το άρθρο 11 Σ το δικαίωμα του συναθροίζεσθαι προστατεύεται από την ΕΣΔΑ και το άρθρο 11 αυτής στο οποίο συναντάμε και περιορισμούς. Αυτοί αναφέρονται στη δημόσια και εθνική ασφάλεια, στην προάσπιση της τάξης και στην πρόληψη.

22 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 348 – 349

23 Μπέσιλα – Βήκα Ευριδίκη, «Ο ελεύθερος ανταγωνισμός και οι περιορισμοί του» εκδόσεις Σάκκουλα, 1998 Θεσσαλονίκη, σελ. 93 επ.

24 Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας όπ.π. σελ. 380

25 Δαγτόγλου Δ.Π. όπ.π. σελ. 828 - 831

- Για πολιτικούς σκοπούς : Στο άρθρο 11 § 1 Σ ορίζεται ότι το δικαίωμα του συνέρχεσθαι δεν κατοχυρώνεται υπό την επιφύλαξη του νόμου. Όμως το άρθρο 29 § 3 εισάγει περιορισμό αφού ορίζει ότι δεν επιτρέπεται αυστηρά κάθε μορφή εκδήλωσης υπέρ των κομμάτων στους στρατιωτικούς, στα όργανα ασφαλείας, στους δικαστικούς λειτουργούς. Το ίδιο στους υπαλλήλους ΝΠΔΔ, δημόσιων επιχειρήσεων και ΟΤΑ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους. Αυτό δεν ισχύει για εκδηλώσεις μη πολιτικού χαρακτήρα. 26

iii. Αναστολή : Μπορεί να ανασταλεί σύμφωνα με το άρθρο 48 Σ.

γ) Ελευθερία ενώσεως

Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι κατοχυρώνεται στο άρθρο 12 Σ. Η παράγραφος 4 του

άρθρου 12 όριζε περιορισμούς αλλά καταργήθηκε με την αναθεώρηση του 2001.

δ) Συνδικαλιστική ελευθερία (απεργία)

- i. Αναστολή : Και η συνδικαλιστική ελευθερία αναστέλλεται κατ' άρθρο 48 Σ
- ii. Περιορισμός δικαιώματος απεργίας : Οι περιορισμοί αφορούν συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων και προβλέπονται συνταγματικά αφού η απεργία είναι ιδιαίτερα σημαντική για την προάσπιση των συμφερόντων των εργαζομένων. Πρόκειται για εργαζομένους που έχουν ειδική σχέση με το κράτος. Έτσι, οι δικαστικοί λειτουργοί και όσοι υπηρετούν στα σώματα ασφαλείας απαγορεύεται να απεργήσουν. Οι περιορισμοί αυτοί έχουν όρια και δε μπορούν να οδηγήσουν σε κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας.

26 Τσίρης Β. Παναγιώτης , «Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της συνάθροισης», 1988 , Αθήνα, σελ. 110 επ.

ε) Η αρχή της ισότητας

- i. Γενικά : Το Σύνταγμα στο άρθρο 4 § 1 ορίζει ότι οι έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Συγχρόνως έχει τριτενέργεια αφού από αυτήν, εκτός του κράτους δεσμεύεται και κάθε ιδιώτης έναντι του άλλου.
- ii. Περιορισμοί : Περιορισμός στην αρχή της ισότητας εισάγει το Σύνταγμα με το άρθρο 116 § 2 που ορίζει ότι επιτρέπονται αποκλίσεις από τη γενική ισότητα των φύλων μόνο αν συντρέχουν αποχρώντες λόγοι και μόνο σε περιπτώσεις που προβλέπονται ειδικά στο νόμο. Άλλο περιορισμό συναντάμε στο άρθρο 4 § 6 Σ που περιορίζει τη στρατιωτική υποχρέωση σε αυτούς που μπορούν να φέρουν όπλα και την τελική απόφαση την παίρνει ο νομοθέτης.

στ) Δικαίωμα ιδιοκτησίας

- Διάκριση περιορισμού : Εδώ οι περιορισμοί διακρίνονται²⁷ σε :

- α) υποκειμενικούς όταν αντικείμενό τους είναι το υποκείμενο του συνταγματικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας και
- β) αντικειμενικούς όταν αντικείμενό τους είναι η έκταση των δικαιωμάτων

ΜΕΡΟΣ Δ' : Συμπέρασμα

Μετά τη διεξοδική ανάλυση που προηγήθηκε οφείλουμε να υπογραμμίσουμε, συνοψίζοντας, ότι οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων εφαρμόζονται μόνο σε ειδικές περιπτώσεις και συνίστανται στη συρρίκνωση του γενικού περιεχομένου των δικαιωμάτων.

27 Δρόσος Ζ. Γιάννης, «Συνταγματικοί περιορισμοί ιδιοκτησίας και αποζημίωση», Νομική Βιβλιοθήκη, 1997 Αθήνα , σελ .147 επ.

Για την επιβολή τους πρέπει να προβλέπονται από το Σύνταγμα με τη μορφή της επιφύλαξης υπέρ νόμου. Το άρθρο 48 του Συντάγματος καθιερώνει γενικό περιορισμό για λόγους υψίστης ασφαλείας. Επίσης τα άρθρα 5, 7 και 25 του Σ ορίζουν τους συνταγματικούς περιορισμούς ενώ περιορισμούς υφίστανται τόσο τα επιμέρους θεμελιώδη δικαιώματα όσο και οι συλλογικές ελευθερίες. Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι ο περιορισμός υπάρχει μόνο στο μέτρο που το επιτρέπει η εκάστοτε συνταγματική κατοχύρωση αφού η επιστήμη αντιμετωπίζει τους περιορισμούς με αυστηρότητα και επιφυλακτικότητα.